

Elsbeth van der Laan: Quo vadis?

Het voortgezet onderwijs is de tunnel ingekropen, met aan het eind ervan het licht: zelfstandig lerende leerlingen. De basisvorming en het studiehuis wijzen ons de weg.

Als ik het goed begrepen heb, draait zelfstandig leren vooral om één ding: weten hoe je een leertaak zoals het lezen van een tekst aan moet pakken (voorbereiding), vervolgens die taak ook uitvoeren om tenslotte te reflecteren over waar je de mist in bent gegaan en te bedenken hoe je die mist weer opklaart, zodat je volgende keer succesvoller bent. Oftewel: je eigen leerproces plannen, uitvoeren en evalueren.

Lichtend voorbeeld?

Leerlingen moeten dus leren wat de meest succesvolle manier is om een leertaak tot een goed einde te brengen. Succesvolle taakuitvoerders lijken de beste leermeesters. Je zou verwachten dat diegenen die de leertaken opgeven aan hun leerlingen, docenten dus, experts zijn in het uitvoeren ervan. Hoe kunnen ze anders de leerlingen begeleiden?

Docenten geven inderdaad die leertaken op of verwachten in ieder geval van de leerlingen dat ze ze uitvoeren: bijna allemaal eisen we van leerlingen dat zij aantekeningen maken tijdens de lessen, dat zij met aandacht en begrip een tekst lezen of luisteren naar onze introductie op het onderwerp, dat ze desgevraagd hun mening kunnen geven, samenvatten, een werkstuk schrijven, vragen lezen, antwoorden formuleren, schematiseren, onthouden, enzovoort.

In de Tweede Fase van het voortgezet onderwijs zullen leerlingen moeten leren werken met studiewijzers. Daar zal, ook bij bijvoorbeeld economie of geschiedenis, regelmatig in staan dat leerlingen een samenvatting moeten maken. Maar wie heeft ze

geleerd hoe je dat doet? En weet de docent van het betreffende vak eigenlijk wel wat hij eist? Geeft hij daar aanwijzingen voor, bijvoorbeeld 'maak een representatieve samenvatting' of 'vat samen op argumentatiestructuur', of 'vat samen tot een derde of een tiende van een tekst'? Is de betreffende vakdocent in staat om de leerling te begeleiden bij het zoeken naar verbanden tussen alinea's, per slot van rekening een zeer belangrijke vaardigheid bij het samenvatten? Gebruikt ook hij een begrip als 'signaalwoorden'? Heeft de vakdocent zelf eigenlijk wel een beeld van wat hij allemaal van de leerling verwacht als hij vraagt om een samenvatting?

De koek verdelen

De onderwijslast voor het leren uitvoeren van leertaken wordt nu nog vaak naar Nederlands of de studieles geschoven. Die hebben zich per slot van rekening gespecialiseerd in de talige kant van leren. Maar het grote gevaar is dit: wat geïsoleerd wordt aangeleerd, wordt bijna altijd ook geïsoleerd uitgevoerd. Ook al moeten leerlingen voor het leren van aardrijkskunde teksten kunnen schematiseren, maar al te vaak wordt het leren schematiseren op de schouders van de docenten Nederlands of studieles, gelegd. Als leerlingen dan vervolgens bij aardrijkskunde het niet blijken te kunnen, komen we niet veel verder dan te constateren dat de Neerlandici hun werk niet goed hebben afgeleverd, of dat de studielessen niet hebben geholpen. *De Volkskrant* wijdde hier een paar maanden geleden nog enkele kolommen aan: cumi-gelden, lessen voor studie-uren, enzovoort, waren verloren moeite. Of we stellen vast – last but not least – dat de leerlingen toch wel erg geïsoleerde vakjes in hun hoofd hebben waar ze informatie van vakken opslaan.

Maar laten we niet al te gemakkelijk de schuld bij de leerling leggen. Welke docent verwijst in zijn vaklessen naar datgene wat geleerd is bij studieles? Sterker nog: hoeveel van uw collega's weten wat er in de studieles geleerd wordt? En zelfs al geven vakdocenten zelf de studielessen, dan nog blijkt het lastig om in de eigen vakles op dezelfde manier te werk te gaan. En volgens mij heeft dit alles te maken met het feit dat het zo moeilijk is om

concrete aanwijzingen te geven *hoe* leerlingen leertaken moeten uitvoeren. Terwijl de meeste docenten diezelfde leertaken wel opleggen aan de leerlingen.

Samenhang

Auteurs van lesmaterialen en uitgevers zien deze problemen natuurlijk ook wel.

De meeste basisvormingmethodes Nederlands geven de leerlingen allerhande aanwijzingen hoe ze een tekst moeten lezen of een werkstuk moeten maken. In sommige methodes van andere vakken gebeurt dit eveneens, maar helaas gaat dat vaak niet verder dan een eenvoudig stappenplan waarin staat wat de leerling moet doen, zonder verdere aanwijzingen hoe hij die stappen uit kan voeren. Bovendien ontbreekt de samenhang tussen methoden Nederlands en andere vakken, de stappen worden bijvoorbeeld anders genoemd.

De Tweede Fase leek in dat opzicht constructief te worden. Tijdens de methodekeuzebijeenkomsten die vorig schooljaar gehouden werden, verzekerden diverse auteurs en uitgevers docenten ervan dat zeker de methodes van één uitgever op elkaar afgestemd zouden zijn. Als bijvoorbeeld in de methode Nederlands van Thieme bepaalde stappen voor het houden van een presentatie geleerd worden, dan zouden die stappen ook gehanteerd worden bij de overige bovenbouwmethodes van Thieme.

Dat lijkt een goede oplossing: alle secties kiezen methodes die op elkaar afgestemd zijn, zodat de leerlingen eenduidig leren bepaalde (taal)vaardigheden uit te voeren. Nog afgezien van het praktische probleem – alle secties moeten ervan overtuigd zijn dat juist die methode van die uitgever de beste is voor het betreffende vak – blijkt bij eerste beschouwing dat de methodes minder op elkaar aansluiten dan beloofd. Bovendien, en dat is belangrijker, blijken de aanwijzingen vaak nogal globaal te zijn. Het zijn vaak stappenplannen zoals: bedenk een onderwerp voor je onderzoek, formuleer een probleemstelling, zoek informatie, vat deze informatie samen, maak het verslag. Maar hoe je die stappen dan succesvol uit kunt voeren (bijvoorbeeld hoe je precies je onderwerp afbakt) krijgt geen aandacht.

Er lijkt niets anders op te zitten dan dat verschillende secties met elkaar om de tafel gaan zitten en vaststellen welke aanwijzingen zij leerlingen geven, welke eisen gesteld worden en welke termen gebruikt zullen worden. Een handig uitgangspunt hiervoor zou dan het *Handboek Vaardigheden* (Edumedia) kunnen zijn, een vakoverschrijdende 'handleiding' voor het uitvoeren van leertaken.

OBS

Tot slot heb ik het gevoel dat we massaal leiden aan het OBS, het Onbeschreven Blad Syndroom. Dat zie je terug in de methodes voor de Tweede Fase. Allemaal hebben ze in meer of mindere mate aandacht voor reflectie op de leertaak achteraf, maar bijna altijd wordt de stap overgeslagen hoe leerlingen op dit moment eigenlijk een dergelijke taak uitvoeren en hoe succesvol ze daarin zijn.

Maar leerlingen zitten niet als onbeschreven blad in de klas. Zeker niet als je het over vaardigheden hebt. Leerlingen voeren de leertaken zo goed en zo kwaad als het gaat al uit en hebben in hun schoolcarrière bepaalde strategieën aangeleerd die meer of minder succesvol zijn. Bijvoorbeeld alles wat op het bord staat overnemen, of een tekst zes keer lezen om hem te leren. Docenten moeten hier ook bedacht op zijn en de vaardigheid ontwikkelen om aan te sluiten bij de leerling.

The incoming train

Het blijft voorlopig dus nog even lastig. We weten de weg nu wel, zelfs de blinden, want de basisvorming en de Tweede Fase dwingen ons de goede kant op. Maar voorlopig is nog onduidelijk wat precies het licht aan het einde van de tunnel is. Laten we het maar een uitdaging noemen.